

KRZYSZTOF MICHALAK

UNIwersytet Jagielloński
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Postępowania Karnego
E-MAIL: KRZYSZTOF.MICHALAK@UJ.EDU.PL

PIOTR STASZCZYK

UNIwersytet Jagielloński
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Prawa Europejskiego
E-MAIL: PIOTR.STASZCZYK@DOCTORAL.UJ.EDU.PL

Możliwość uznania abuzywności klauzuli wartości wykupu w umowach polisoklat w ramach kontroli konkretnej

STRESZCZENIE

Umowy ubezpieczeń z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi (UFK) oraz polisoklaty wzbudzają od kilku lat kontrowersje. Na mocy zawartej umowy ubezpieczony zobowiązuje się do terminowych wpłat na fundusze inwestycyjne, które osiągać powinny zamierzone zyski. Jednak w przypadku niewypracowania zysku i decyzji ubezpieczonego o przedterminowym rozwiązaniu umowy najczęściej dochodzi do prawie całkowitej lub znaczącej utraty zainwestowanego kapitału. Dzieje się tak dlatego, że w ogólnych warunkach umowy ubezpieczyciel zawiera ukrytą opłatę likwidacyjną (sformułowaną jako „świadczenie wykupu” lub „wartość wykupu”), która wynosi zazwyczaj od kilkudziesięciu procent do nawet pełnej wartości powierzonej ubezpieczycielowi sumy pieniężnej. W niniejszej publikacji zaprezentowane są argumenty, które przemawiają za możliwością przeprowadzenia konkretnej kontroli abuzywności postanowień umowy dotyczących świadczenia wykupu.

SŁOWA KLUCZOWE

polisoklata, ubezpieczenie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, UFK, klauzule abuzywne, świadczenie główne

Uwagi wstępne

Umowy ubezpieczeń z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi (UFK) oraz polisolokaty wzbudzają od kilku lat kontrowersje. Na mocy zawartej umowy ubezpieczony zobowiązuje się do terminowych wpłat na fundusze inwestycyjne, które osiągać powinny zamierzone zyski. Jednak w przypadku niewypracowania zysku i decyzji ubezpieczonego o przedterminowym rozwiązaniu umowy najczęściej dochodzi do prawie całkowitej lub znaczącej utraty zainwestowanego kapitału. Dzieje się tak dlatego, że w ogólnych warunkach umowy ubezpieczyciel zawiera ukrytą opłatę likwidacyjną (sformułowaną jako „świadczenie wykupu” lub „wartość wykupu”), która wynosi zazwyczaj od kilkudziesięciu procent do nawet pełnej wartości powierzonej ubezpieczycielowi sumy pieniężnej. Tego typu postanowienia umowne często podlegają kontroli ze względu na swoją potencjalną abuzywność.

Uznanie postanowień umowy za abuzywne może zostać dokonane w dwojaki sposób. Po pierwsze, zgodnie z art. 23b ust. 1 w związku z art. 23a znowelizowanej ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów¹ może się odbyć w ramach kontroli abstrakcyjnej przed Prezesem Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Jest to jeden z instrumentów prawnych, które mają służyć zapobieganiu tak zwanemu *misselingowi*, polegającemu na oferowaniu usług niedostosowanych do potrzeb i możliwości klientów, takich jak sytuacja finansowa, pożądany czas trwania inwestycji, wiek klienta, akceptowany poziom ryzyka czy poziom wiedzy o rynku finansowym². Po drugie natomiast, uznanie postanowień umowy za abuzywne może odbyć się w ramach kontroli konkretnej, podczas toczącego się sporu sądowego na podstawie art. 385¹ § 1 k.c.³ Niniejszy artykuł dotyczy zasadniczo tej drugiej możliwości.

W praktyce orzeczniczej dotyczącej spraw o zwrot pobieranych przez ubezpieczycieli opłat likwidacyjnych ukrytych w określonej wartości wykupu coraz częściej rozstrzygnięcia zapadają na korzyść klienta⁴. Z drugiej strony nierzadko

---

¹ Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów, tekst jedn. DzU z 2015 r., poz. 184 z późn. zm.

² Zob. M. Karpińska, *Konflikt interesów a obowiązki informacyjne organizatora turystyki i agenta turystycznego jako ubezpieczającego oraz pośrednika ubezpieczonego*, [w:] *Informacja w prawie ubezpieczeń gospodarczych*, red. B. Gnela, M. Szaraniec, Warszawa 2015, s. 336; por. K. Kohutek, M. Sieradzka, *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 33.

³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, tekst jedn. DzU z 2014 r., poz. 121 ze zm.

⁴ Por. np. wyroki: Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 26 czerwca 2012 r., sygn. VI ACa 87/12; Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 6 września 2012 r., sygn. VI ACa 458/12; Sądu Okręgowego w Warszawie z 12 lutego 2013 r., sygn. 3013/12; Sądu Okręgowego w Warszawie z 27 marca 2015 r., sygn. I C 1453/13.

zdarza się, że świadczenia wykupu uznawane są za świadczenia główne zawartej umowy polisolokaty, co sprawia, że skuteczna konkretna kontrola ich abuzywności staje się niemożliwa.

Takie rozumowanie jest według autorów niesłuszne. W niniejszej publikacji zaprezentowane zostaną argumenty, które przemawiają za możliwością uznania abuzywności postanowień umowy dotyczących świadczenia wykupu w ramach kontroli konkretnej.

Choć w literaturze przedmiotu umowy ubezpieczenia z UFK oraz polisolokaty bywają traktowane jako odmienne instrumenty⁵, poniżej, w celu uproszczenia oraz usystematyzowania wyводу, określenia te będą używane zamiennie.

Charakter umowy polisolokaty

Ubezpieczenia z UFK nie doczekały się definicji ustawowej ani w poprzednim brzmieniu ustawy z dnia 22 maja 2003 roku o działalności ubezpieczeniowej⁶, ani w obecnej ustawie z dnia 11 września 2015 roku o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej⁷. Zgodnie z art. 23 ust. 1 ustawy w umowie ubezpieczenia na życie, jeżeli jest ona związana z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, o którym mowa w dziale I w grupie 3 załącznika do ustawy, zakład ubezpieczeń określa:

1. wykaz oferowanych w ramach umowy ubezpieczenia ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych,
2. zasady ustalania wartości świadczeń z umowy ubezpieczenia z tytułu śmierci ubezpieczonego i dożycia ubezpieczonego do końca okresu ochrony ubezpieczeniowej, a także zasady ustalania wartości całkowitego i częściowego wykupu ubezpieczenia,
3. regulamin lokowania środków ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego,
4. zasady i terminy wyceny jednostek uczestnictwa ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego,
5. tytuły i wysokość opłat pobieranych ze składek ubezpieczeniowych, z aktywów ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych lub przez umorzenie jednostek uczestnictwa ubezpieczeniowych funduszy kapitałowych,
6. zasady alokacji środków pochodzących ze składek ubezpieczeniowych w jednostki uczestnictwa ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego, terminy zamiany składek ubezpieczeniowych na jednostki uczestnictwa oraz zasady umorzenia jednostek uczestnictwa ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego i ich zamiany na środki pieniężne.

---

⁵ Por. A. Chłopecki, *Wykorzystywanie konstrukcji umowy ubezpieczenia na rynku finansowym a problem tzw. obejścia prawa*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2013, nr 2, s. 4–8.

⁶ Tekst jedn. DzU z 2015 r., poz. 1206.

⁷ DzU z 2015 r., poz. 1844.

Jak zatem widać, ustawodawca nie przyjął wprawdzie jednolitej definicji polisoklat czy ubezpieczeń z UFK, niemniej jednak narzucił przy ich upowszechnianiu obowiązki, które wiążą się z informowaniem ubezpieczonych (którzy *de facto* są inwestorami) o stanie i wartości ich aktywów, tak jak w typowych instrumentach inwestycyjnych. Oznacza to, że podmioty oferujące polisoklaty posługują się instytucją umowy ubezpieczenia (różniącą się znacząco od instytucji uregulowanych w kodeksie cywilnym) do świadczenia instrumentu inwestycyjnego⁸.

Podstawowym celem utworzenia instrumentu finansowego w postaci polisoklaty była w istocie chęć ominięcia wymogów związanych z zarządzaniem cudzymi aktywami na zlecenie⁹. Głównym zadaniem stosunku prawnego wynikającego z zawartej umowy polisoklaty nie jest przy tym ubezpieczenie określonego rodzaju ryzyk osobowych lub majątkowych, ale lokowanie powierzonych środków i osiąganie zysku z tego lokowania. Co za tym idzie – umowa ubezpieczenia jako taka jest tylko środkiem technicznym i prawnym do osiągnięcia celów ekonomicznych odmiennych niż ubezpieczenie¹⁰. W szczególności dotyczy to środków i osiąganych zysków, których wysokość nie jest uzależniona od tego, co jest nazywane wypadkiem ubezpieczeniowym¹¹. Umowy polisoklat nie podlegają ponadto systemowi gwarantowania depozytów¹² na zasadach określonych w ustawie z dnia 14 grudnia 1994 roku o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym¹³.

Czynnikiem odróżniającym klasyczne kapitałowe umowy ubezpieczenia od ubezpieczeń z UFK jest powiązanie tych drugich z jednostkami uczestnictwa¹⁴. Tym samym, o ile w ubezpieczeniu kapitałowym ubezpieczyciel gwarantuje wypłatę określonego kapitału (przykładowo sumy na dożycie, możliwej do obliczenia także z założonym minimalnym zyskiem ujętym już w składce w chwili jej wyliczenia i zawarcia umowy ubezpieczenia), o tyle polisoklata przypomina raczej umowę zarządzania powierzonymi aktywami na zlecenie. Oznacza to, że ubezpieczyciel działa na zlecenie ubezpieczającego, a ryzyko inwestycyjne (w tym ryzyko nietrafionych decyzji i złej koniunktury) obarcza ubezpieczonego, a nie ubezpieczyciela¹⁵.

---

⁸ Por. H. Ciepla, *Komentarz do art. 829, [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Księga trzecia. Zobowiązania*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 2113.

⁹ Zob. A. Chłopecki, op. cit., s. 4.

¹⁰ Ibidem, s. 4–5.

¹¹ Zob. M. Orlicki, *Świadczenie ubezpieczyciela – ochrona ubezpieczeniowa*, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8: *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Panowicz-Lipska, Warszawa 2011, s. 803.

¹² A. Kawulski, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 288.

¹³ Tekst jedn. DzU z 2014 r., poz. 1866.

¹⁴ Zob. M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Art. 805-834 KC. Komentarz*, Warszawa 2016, uwagi do art. 829.

¹⁵ Zob. ibidem.

Specyfika świadczenia wartości wykupu

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c. postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny.

Podstawową kwestią w ustaleniu, czy można uznać wartość wykupu polisolokaty za abuzywne postanowienie umowne, jest odrzucenie możliwości przypisania go jako świadczenia głównego.

Zgodnie z teorią prawa cywilnego świadczenie to zachowanie się dłużnika zgodne z treścią zobowiązania i czyniące zadość interesowi wierzyciela, a zaspokojenie tego interesu stanowi cel stosunku zobowiązaniowego, dzięki czemu wierzyciel uzyskuje kosztem dłużnika pewną korzyść¹⁶. Co oczywiste, treść zobowiązania może być różna w zależności od charakteru świadczeń. Świadczenie główne oznacza jedynie podstawową powinność w ramach danej umowy, a inne warunki mają w tym względzie charakter posiłkowy¹⁷.

W doktrynie prawa ubezpieczeń przyjmuje się, że świadczeniem głównym ubezpieczyciela jest, oprócz zapłaty odszkodowania, także wypłata określonej w umowie sumy pieniężnej lub renty w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a także samo udzielenie ochrony ubezpieczeniowej¹⁸. Do świadczeń głównych umowy ubezpieczenia należy zaliczyć: po stronie ubezpieczyciela – udzielanie ochrony i spełnienie określonego świadczenia w razie zajścia określonego w umowie wypadku lub zdarzenia, a po stronie ubezpieczonego – zapłata ustalonej składki¹⁹.

Przedstawione powyżej uwagi dotyczące odmiennego charakteru prawnego typowych umów ubezpieczenia i polisolokat prowadzą zdaniem autorów do oczywistego wniosku, że świadczenia główne w obu przypadkach także nie są tożsame.

W szczególności świadczeniem głównym w umowie polisolokaty nie może być świadczenie wykupu (wartość wykupu), czyli określenie wartości aktywów ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego. Wartość wykupu nie jest bowiem możliwa do ustalenia w chwili zawarcia umowy – jest ustalana na bieżąco w trakcie jej trwania. Ze względu na swoją niedookreśloność (podlega wahaniom koniunktury na rynkach finansowych, a nie gwarancjom ubezpieczyciela) nie może

¹⁶ M. Szczepańska, *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, Warszawa 2011, s. 248.

¹⁷ Ibidem, p. 34.

¹⁸ Por. eadem, *Ubezpieczenie na życie. Aspekty prawne*, Warszawa 2008, s. 82 i n.; M. Więcko-Tułowicka, *Ochrona konsumentów w umowach ubezpieczenia*, Warszawa 2014, s. 55 i n.

¹⁹ Por. ibidem, s. 57 i n.

być przedmiotem konsensusu stron. W konsekwencji nie może być przedmiotem świadczenia głównego, brak konsensusu co do tak pojętego „świadczenia” czyniłby bowiem umowę niezawartą²⁰.

Ponadto, jak się przyjmuje, do prawidłowej interpretacji pojęcia „świadczenie główne” niezbędna jest analiza, oprócz postanowienia umowy, które je definiuje, także charakteru, ogólnej systematyki i całości postanowień danej umowy oraz jej kontekstu prawnego i faktycznego²¹. Oznacza to, że sąd nie powinien sugerować się jedynie postanowieniem umownym skonstruowanym przez ubezpieczyciela, który arbitralnie przesądza w umowie, co jest świadczeniem głównym. W przeciwnym wypadku każdy przedsiębiorca mógłby wyłączyć dowolne postanowienie umowne z kontroli abuzywności tylko z tego powodu, że zdefiniował je w umowie jako świadczenie główne²².

W konsekwencji, gdybyśmy przyjęli, że świadczeniem głównym w umowach ubezpieczenia z UFK jest świadczenie wykupu, celem umowy byłoby to, by konsument mógł ją rozwiązać przed terminem i skorzystać z tego wykupu, czyli wypłaty zgromadzonych na rachunku środków po ich obciążeniu różnego rodzaju opłatami²³. Takie rozumowanie byłoby oczywiście nieracjonalne, ponieważ ubezpieczony w chwili zawierania umowy na dłuższy okres nie zakłada jej wcześniejszego rozwiązania. Taki zamiar może się oczywiście pojawić później, na przykład gdy odkładany kapitał nie przynosi zysku, a bieżące opłaty pobierane przez ubezpieczyciela powodują dodatkowe straty.

Określenie wartości wykupu jest oczywiście jednym z *essentialia negotii* umowy polisolokaty, co jednak nie oznacza, że jest jej świadczeniem głównym²⁴. *Essentialia negotii* to jedynie składniki treści czynności cywilnoprawnej, które określają typ tej czynności i charakter wynikającego z niej stosunku prawnego.

Na marginesie powyższych rozważań należy stwierdzić, że w przypadku polisolokat świadczeniem głównym będzie zarządzanie środkami na zlecenie. Jest ono wystarczająco określone i stanowi przedmiot uzgodnienia stron²⁵. Posiada także ekwiwalent świadczenia ubezpieczającego, jakim jest wynagrodzenie za inwestowanie środkami (tak zwana opłata za zarządzanie).

Skoro zatem wartość wykupu nie może być świadczeniem głównym umowy polisolokaty, jest ona jedynie jej świadczeniem ubocznym.

²⁰ W. Kamieński, K. Lehmann, *Wartość wykupu nie jest świadczeniem głównym*, UOKiK 2015, s. 3, [online] <https://uokik.gov.pl/download.php?plik=16468> [dostęp: 26.09.2016].

²¹ Wyrok TS C-26/13 *Kásler and Káslerné Rábai*, ECLI:EU:C:2014:282, pkt 50.

²² W. Kamieński, K. Lehmann, op. cit., s. 3.

²³ Ibidem, s. 4.

²⁴ W literaturze znajdziemy liczne odmienne stanowiska, choć nie są one słuszne. Zob. m.in. P. Stopnicki, *Charakter prawny świadczenia wykupu w ramach umowy ubezpieczenia z UFK*, [online] <http://www.prawo.egospodarka.pl/125594,Charakter-prawny-swiadczenia-wykupu-w-ramach-umowy-ubezpieczenia-z-UFK,1,84,1.html> [dostęp: 26.09.2016].

²⁵ Por. W. Kamieński, K. Lehmann, op. cit., s. 4.

Wartość wykupu a pozostałe przesłanki konkretnej kontroli abuzywności

Zgodnie z przywołanym powyżej art. 385¹ § 1 k.c., aby postanowienie umowne było abuzywne, należy wykazać, oprócz uznania go za nieokreślające świadczenia głównego stron, że: 1) nie było ono uzgodnione indywidualnie z konsumentem, 2) kształtuje jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, 3) rażąco narusza jego interesy.

Postanowienia dotyczące świadczenia wykupu polisolokaty i określenie jego wysokości wskazuje się w ogólnych warunkach umowy (ubezpieczenia), w związku z tym oczywiste jest, że nie są one uzgodnione indywidualnie z konsumentem.

Jeżeli chodzi o dwie pozostałe przesłanki, przede wszystkim należy podkreślić, że umowy ubezpieczeń z UFK nie są czystym instrumentem inwestycyjnym, ponieważ element ubezpieczenia, choć raczej szczątkowy, jest w nich obecny. Co więcej, polisolokaty charakteryzuje też specyficzne ustalenie wysokości wartości wykupu. Wartość ta, której obowiązek określenia w umowie wynika z art. 17 ust. 1 pkt 1 i 4 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, najczęściej ustalana jest w sposób budzący wątpliwości.

Wartość wykupu w umowach polisolokaty najczęściej obejmuje ukrytą opłatę likwidacyjną²⁶. Jest ona wówczas określona jako procent składki zatrzymywany przez ubezpieczyciela w przypadku rozwiązania umowy przed końcem jej obowiązywania i uzależniona od terminu jej zawarcia²⁷. Przykładowo, w pierwszym roku obowiązywania umowy wartość wykupu wynosi 0% (a opłata likwidacyjna 100%), w drugim roku – 10% (opłata likwidacyjna – 90%), w trzecim roku – 20% (opłata likwidacyjna – 80%) itd.

O ile zatem przy zwykłych polisach inwestycyjnych klienci są zagrożeni utratą pieniędzy dopiero wtedy, jeśli wycofają się z inwestycji (gdyż z ich wypłaty potrącone będą opłaty likwidacyjne), o tyle w polisach strukturyzowanych największe straty wynikają już z samej przeceny wartości tego specjalnego funduszu inwestycyjnego. Przecena ta następuje na podstawie mechanizmu nieujawnionego w umowie, a zależnego wyłącznie od ubezpieczyciela. Wielkość świadczenia ubezpieczyciela w obu umowach jest niepewna nie dlatego, że wynikać może z oczywistych wahań rynku kapitałowego (nie jest pochodną normalnego ryzyka inwestycyjnego), ale że została ukształtowana w sposób całkowicie niewiadomy, uzależniony jedynie od ubezpieczyciela²⁸.

Warto w tym miejscu powołać się na wyrok Sądu Najwyższego z 18 grudnia 2013 roku, w którym stwierdzono, że postanowienia umowne, które nie zawierają

²⁶ Zob. K. Malinowska, *Zasady wykonywania działalności ubezpieczeniowej*, [w:] *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, t. 1: *Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeń*, red. Z. Brodecki, M. Glicz, Warszawa 2010, s. 134.

²⁷ Ibidem, s. 138.

²⁸ Zob. wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z 12 listopada 2014 r., sygn. III C 1453/13.

definicji opłat likwidacyjnych oraz informacji, z jakiego tytułu są one pobierane, jakie świadczenia wzajemne są nimi objęte i jakie elementy wpływają na ich wysokość, a także nie wykazują ich funkcji kompensacyjnych w wyniku niepowiązania wysokości opłat z ponoszonymi kosztami i ryzykiem ekonomicznymi (a więc są zupełnie arbitralne), są niedozwolone²⁹. Takie postanowienia uniemożliwiają bowiem konsumentowi ocenę ich charakteru oraz zasadności pobrania opłaty w określonej w umowie wysokości. Sąd Najwyższy podkreślił także, że zachęcanie klientów do kontynuowania umowy w dłuższym horyzoncie czasowym nie może polegać na obciążaniu ich w przypadku wypowiedzenia umowy przed upływem dziesięciu lat jej trwania opłatami likwidacyjnymi, których charakter, funkcja oraz mechanizm ustalania nie zostały w ogólnych warunkach umowy wyjaśnione. Jest to w konsekwencji okoliczność o zasadniczym znaczeniu dla oceny niedozwolonego charakteru tego postanowienia umownego w świetle art. 385¹ § 1 k.c.³⁰

Ustanowienie ukrytej opłaty likwidacyjnej prowadzi w związku z tym do sytuacji, gdy warunki umowy w sposób rażący nie pozwalają na określenie wielkości świadczenia jednej ze stron, co oznacza tak dalekie zniekształcenie stosunku obligacyjnego, że koliduje to z jego naturą³¹.

Nie oznacza to, że ogólne postanowienia czy wzorce umowy nie mogą zawierać opłat likwidacyjnych³². Należy je jednak w sposób dokładny zdefiniować i określić sposób ich wyliczenia. Ubezpieczyciel rzadko jest w stanie wykazać, że stawki procentowe opłaty likwidacyjnej pozostają w związku z jego realnie ponoszonymi kosztami czy ryzykiem finansowym³³.

Należy zaznaczyć, że ubezpieczyciel często pobiera również inne opłaty, które są ściśle powiązane z głównym przedmiotem umowy, tj. opłatę wstępną, za zarządzanie czy administracyjną³⁴. Pobieranie dodatkowych opłat likwidacyjnych z tytułu wypowiedzenia umowy w kształcie omówionym powyżej jest bezzasadne i niecelowe.

Ustanowienie ukrytej opłaty likwidacyjnej w umowie polisolokaty jest ponadto sprzeczne z przepisami nowej ustawy ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Zgodnie z art. 23 ust. 5 w umowie ubezpieczenia na życie zawartej na okres nie dłuższy niż pięć lat, jeżeli jest ona związana z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym,

²⁹ Zob. wyrok SN z 18 grudnia 2013 r., sygn. I CSK 149/13, OSNC nr 10/2014, poz. 103, s. 55.

³⁰ Ibidem.

³¹ Zob. A. Olejniczak, *Komentarz do art. 353¹*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3: *Zobowiązania – część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2014, uwagi do art. 353¹.

³² Por. G. Karaszewski, *Komentarz do art. 385¹*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. J. Ciszewski, Warszawa 2014, s. 641.

³³ Zob. P. Miłkaszewicz, *Komentarz do art. 385¹*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, uwagi do art. 385¹, pkt 9.

³⁴ E. Kowalewski, T. Sangowski, *Prawo ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 203 i n.

zakład ubezpieczeń w zakresie wynagrodzenia pośrednika ubezpieczeniowego kieruje się zasadą równomiernego rozłożenia w czasie wydatków z tytułu prowizji pośrednika ubezpieczeniowego. Określenie ukrytej opłaty likwidacyjnej w wartości wykupu w sposób przedstawiony powyżej sprawia, że faktyczna prowizja w początkowym okresie trwania umowy polisolokaty jest zupełnie niepowiązana z działalnością ubezpieczeniową czy inwestycyjną. Jest ona raczej instrumentem, który ma na celu wykorzystanie nieuważnych konsumentów.

Przedstawione przesłanki wpisują się ponadto w możliwość uznania świadczenia wykupu polisolokaty za element sprzeczny z dobrymi obyczajami. Warto zaznaczyć, że klauzula ta nawiązuje do wyobrażeń o uczciwych, rzetelnych działaniach stron. Istotą dobrych obyczajów jest szeroko rozumiany szacunek do drugiego człowieka, a działania wykorzystujące między innymi niewiedzę, brak doświadczenia drugiej strony czy naruszające zasadę równorzędności są z nimi sprzeczne³⁵. Tym samym polisolokaty wpisują się w praktyki *misselingu*, który z definicji odbiega od tego, co określamy mianem dobrych obyczajów i dobrego handlu³⁶.

Zawarcie w umowie ukrytej opłaty likwidacyjnej (bez jej zdefiniowania) w sposób oczywisty rażąco narusza interesy konsumenta, ponieważ godzi w jego interes gospodarczy i nierównomiernie rozkłada ciężar świadczeń wzajemnych w umowie ubezpieczenia z UFK. Tymczasem „działanie wbrew interesom konsumenta” w zakresie kształtowania treści stosunku obligacyjnego wyraża się w tworzeniu przez jego partnera takich klauzul umownych, które zaburzają równowagę tego stosunku³⁷.

Nierzadko wartość wykupu (a więc także opłata likwidacyjna) jest określana w sposób bardzo skomplikowany i niejednoznaczny. Już sama ta praktyka budzi oczywiste wątpliwości, także w świetle wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TS UE) z 23 kwietnia 2015 roku w sprawie C-96/14 *Jean-Claude Van Hove v CNP Assurances SA*³⁸, w którym stwierdzono, że łączona umowa ubezpieczenia (na przykład z umową kredytu czy umową inwestycyjną) nie przyciąga uwagi konsumenta w takim stopniu, jak umowa zawierana oddzielnie, a zatem nie można domagać się od konsumenta takiej samej ostrożności, jak w sytuacji, gdyby były one zawierane osobno.

Co więcej, za punkt odniesienia w przypadku nieuczciwych praktyk handlowych uznaje się przeciętnego konsumenta, który jest dostatecznie dobrze poinformowany oraz dostatecznie uważny i ostrożny. Podkreślenia wymaga fakt, że klienci często zostają wprowadzeni w błąd przy podpisywaniu umowy polisolokaty.

³⁵ W. Popiołek, *Komentarz do art. 385¹*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015, s. 1094.

³⁶ P. Sury, *Praktyka bancassurance a przepisy karne ustawy o pośrednictwie ubezpieczeniowym*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 10, s. 107.

³⁷ Zob. wyrok SN z 13 lipca 2005 r., sygn. I CK 832/04, Biul. SN nr 11/2005.

³⁸ ECLI:EU:C:2015:262.

Produkt przedstawiony jako ubezpieczenie z pewną lokatą kapitału na życie ma w istocie charakter typowo inwestycyjny i spekulacyjny. Taka praktyka nie jest odosobniona. Zwróciła na nią uwagę między innymi Komisja Nadzoru Finansowego w swoim stanowisku z 26 września 2012 roku³⁹.

W ocenie autorów opisywane powyżej instrumenty dotyczące świadczenia i wysokości wykupu polisolokat spełniają wszystkie przesłanki, by odpowiednie postanowienia ogólne warunków umowy uznać za abuzywne w ramach kontroli konkretnej.

Podsumowanie

Szczególna popularność polisolokat czy umów ubezpieczenia z UFK przypadła na okres 2012–2015. Obecnie, ze względu na doniesienia medialne oraz działalność instytucji nadzorczych, instrumenty te są wycofywane z rynku. Niestety, są one zastępowane przez inne produkty finansowe, nierzadko równie niebezpieczne dla konsumentów.

Nadzieją na ukrócenie wątpliwych praktyk w umowach polisolokat jest wspomniana na wstępie nowelizacja ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów, która ma przeciwdziałać zjawiskom *misselingu*. Nowelizacja wprowadziła do katalogu praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów proponowanie im usług finansowych, które nie odpowiadają ich potrzebom ustalonym z uwzględnieniem dostępnych przedsiębiorcy informacji, lub proponowanie nabycia tych usług w sposób nieadekwatny do ich charakteru (art. 24 ust. 2 pkt 4 ustawy). W ocenie ustawodawcy taka instytucja ma na celu wymuszenie na przedsiębiorcach etycznego postępowania w zakresie proponowania konsumentom produktów finansowych. Powinni oni zatem dokonywać oceny swoich produktów pod kątem ich przydatności dla określonych grup konsumentów i kierować je do właściwych osób⁴⁰. W ten sposób dąży się do zapewnienia na rynku usług finansowych bezpieczeństwa konsumentom z natury słabszym, przede wszystkim osobom starszym, gorzej sytuowanym, mniej pewnie poruszającym się w tej tematyce i bardziej przez to narażonym na nieuczciwe działania.

Regulacja taka wydaje się słuszna i pożądana. Problemu *misselingu* nie można bowiem skutecznie rozwiązać przez wprowadzenie regulacji sektorowych, gdyż nie są one wystarczająco elastyczne i nie stanowią odpowiedniego zabezpieczenia

---

³⁹ Stanowisko UKNF z 26 czerwca 2012 r. w sprawie praktyk sprzedażowych związanych z oferowaniem produktów inwestycyjnych skierowane do podmiotów z rynku bankowego i ubezpieczeniowego, [online] https://www.knf.gov.pl/Images/praktyki_sprzedazowe_26_09_2012_tcm75-31955.pdf [dostęp: 26.09.2016].

⁴⁰ Zob. Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw z 10 lipca 2015 r., druk sejmowy nr 3662, s. 7.

interesów konsumentów w obliczu wysokiej kreatywności osób wprowadzających nowe produkty na rynki finansowe⁴¹. Obrazuje to chociażby przykład polisolokat, a także innych nadużywanych instrumentów finansowych, jak kredyty w obcych walutach czy pożyczki chwilówki.

Przedstawione powyżej uwagi są ważne dlatego, że coraz powszechniejsze stają się pozwy wnoszone przez oszukanych klientów, którzy domagają się zwrotu całości lub większości zainwestowanych środków, tym samym kwestionując w ramach kontroli konkretnej postanowienia umowne dotyczące wartości wykupu polisolokaty, zawierające ukryte opłaty likwidacyjne. Orzecznictwo w tej mierze nie jest jeszcze spójne. Sąd Najwyższy słusznie uznał ostatnio⁴², że postanowienia umowne dotyczące ustalenia wartości wykupu powinny być za każdym razem interpretowane osobno i że nie można przyjąć w tej kwestii zasady ogólnej. Może się zdarzyć, że w danym przypadku, ze względu na charakter umowy (wymagający na przykład szczególnych czynności ubezpieczyciela przy rozpoczęciu działalności inwestycyjnej), opłata likwidacyjna będzie uzasadniona. Niemniej jednak w typowych przypadkach zastosowanie znajdą uwagi zaprezentowane w niniejszej publikacji. Dotyczy to zwłaszcza niemożności uznania świadczenia wykupu polisolokat za świadczenie główne umowy.

THE POSSIBILITY OF RECOGNIZING THE REPURCHASE PERFORMANCES AS ABUSIVE CLAUSES IN INVESTMENT POLICIES CONTRACTS

ABSTRACT

Insurance contracts with Insurance Capital Funds (IFC) or investment policies have raised controversies in the last few years. According to the concluded contract, the insured is obliged to timely payments for investment funds which should achieve a certain profit. However, in case of non-achieving such a profit followed by the decision of the insured to dissolve the contract, a complete or significant loss of the invested capital takes place. This occurs because in the general terms of agreement, the insurer includes a hidden liquidation fee (formulated as 'repurchase provision' or 'repurchase value') which reaches a few dozen percent or even the whole value of the entrusted sum of money.

This article deals with the arguments which speak in favour of the possibility of conducting a concrete control of the abusiveness of the contract's clauses concerning the repurchase provision.

KEYWORDS

investment policy, insurance with Insurance Capital Fund, IFC, abusive clauses, general provision

⁴¹ J. Orlocka, *Zakaz stosowania klauzul abuzywnych i misselingu w znowelizowanej ustawie o ochronie konkurencji i konsumentów*, „Prawo Asekuracyjne” 2015, nr 4, s. 43.

⁴² Postanowienie SN z 3 grudnia 2015 r., sygn. III CZP 87/15.

BIBLIOGRAFIA

1. Chłopecki A., *Wykorzystywanie konstrukcji umowy ubezpieczenia na rynku finansowym a problem tzw. obejścia prawa*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2013, nr 2.
2. Ciepła H., *Komentarz do art. 829*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga trzecia. Zobowiązania*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, uwagi do art. 829.
3. Kamiński W., Lehmann K., *Wartość wykupu nie jest świadczeniem głównym*, UOKiK 2015, s. 3, [online] <https://uokik.gov.pl/download.php?plik=16468> [dostęp: 26.09.2016].
4. Karaszewski G., *Komentarz do art. 385¹*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. J. Ciszewski, Warszawa 2014.
5. Karpińska M., *Konflikt interesów a obowiązki informacyjne organizatora turystyki i agenta turystycznego jako ubezpieczającego oraz pośrednika ubezpieczonego*, [w:] *Informacja w prawie ubezpieczeń gospodarczych*, red. B. Gnela, M. Szaraniec, Warszawa 2015.
6. Kawulski A., *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013.
7. Kohutek K., Sieradzka M., *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz*, Warszawa 2014.
8. Kowalewski E., Sangowski T., *Prawo ubezpieczeń społecznych. Komentarz*, Warszawa 2004.
9. Krajewski M., *Umowa ubezpieczenia. Art. 805-834 KC. Komentarz*, Warszawa 2016, uwagi do art. 829.
10. Malinowska K., *Zasady wykonywania działalności ubezpieczeniowej*, [w:] *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, t. 1: *Komentarz do przepisów prawnych o funkcjonowaniu rynku ubezpieczeń*, red. Z. Brodecki, M. Glicz, Warszawa 2010.
11. Miłkaszewicz P., *Komentarz do art. 385¹*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, uwagi do art. 385¹, pkt 9.
12. Olejniczak A., *Komentarz do art. 353¹*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3: *Zobowiązania – część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2014, uwagi do art. 353¹.
13. Orlicki M., *Świadczenie ubezpieczyciela – ochrona ubezpieczeniowa*, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 8: *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Panowicz-Lipska, Warszawa 2011.
14. Orłocka J., *Zakaz stosowania klauzul abuzywnych i misselingu w znowelizowanej ustawie o ochronie konkurencji i konsumentów*, „Prawo Asekuracyjne” 2015, nr 4.
15. Popiołek W., *Komentarz do art. 385¹*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015.
16. Stopnicki P., *Charakter prawny świadczenia wykupu w ramach umowy ubezpieczenia z UFK*, [online] <http://www.prawo.egospodarka.pl/125594,Charakter-prawny-swiadczenia-wykupu-w-ramach-umowy-ubezpieczenia-z-UFK,1,84,1.html> [dostęp: 26.09.2016].
17. Sury P., *Praktyka bancassurance a przepisy karne ustawy o pośrednictwie ubezpieczeniowym*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 10.
18. Szczepańska M., *Ubezpieczenie na życie. Aspekty prawne*, Warszawa 2008.
19. Szczepańska M., *Ubezpieczenie na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, Warszawa 2011.
20. Więcko-Tułowicka M., *Ochrona konsumentów w umowach ubezpieczenia*, Warszawa 2014.